

6. ÜNİTE: SULTAN VE OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI

SARAY VE ŞEHİR KÜLTÜRÜ

Osmanlı'da **şehirler**, yönetim merkezi olmanın yanında sosyal hayatın her yönünü kapsayan çeşitli faaliyetlerin görüldüğü, ekonomik ve kültürel birikimin yoğunlaştığı önemli yerleşim birimleri olup fiziksel ve sosyal çevre ile toplumsal hayatın merkezini teşkil etmektedir.

Osmanlı şehirlerinin kuruluşunda, imarında ve iskânında **vakıfların** önemli rolü vardır. **Cami, bedesten** (çarşı) ve **imaret** (aşevi) ilk dönem Osmanlı şehir planına hâkim unsurlardır. Şehir bu yapılar etrafında gelişerek genişlerdi. Şehir hayatında halkın geçim kaynağı **zanaat** ve **ticaret** üzerinden gelişmiştir. Şehir nüfusunu **askerîler (memur ve askerler)** ve **lonca halkı (esnaf ve tüccarlar)** oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti'nde **şehir kültürünün temeli, Türkiye Selçuklu Devleti'nin şehir mirasına dayanmaktadır**. Osmanlılar hem eski dönemlerden süregelen yerleşik geleneklerden hem de Türkiye Selçuklu Devleti'nin ve Anadolu beyliklerinin birikimlerinden istifade etmiştir.

UYARI:

- Anadolu'da **şehrin ilk örneğini Karacahisar**'da meydana getiren Osmanlılar, **Bursa**'nın fethedilmesi ve şekillenmesiyle erken dönem Osmanlı şehrinin temelini atmışlardır.
- İstanbul**, bir cihan devleti olan Osmanlı Devleti'nin kendine has özelliklerinin en fazla görüldüğü şehirdir.

Osmanlı Devleti, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesiyle siyasi bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşümün merkezinde yer alan **Topkapı Sarayı**, devlet adamlarının yetiştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Sarayda verilen eğitimlerle devlet idaresinin uygulayıcısı olan devlet adamları, padişahlara yardımcı olmuşlardır. Bu sayede Osmanlı **merkezî idaresinin** daha güçlü olması sağlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde kültürün en önemli oluşum merkezi **Topkapı Sarayı** ve **konaklardır**. Saray ve konaklarda oluşan Osmanlı kültürü, doğal olarak **şehir kültürüdür**. Sanat ve bilim alanında önde gelen şahsiyetlerin toplandığı saray ve konaklar, kültürel alanda halka öncülük eden önemli mekânlar hâline gelmiştir.

İstanbul'da Oluşan Şehir Kültürünün Taşraya Yayılması

Padişah, vezir, paşa ve **beylerin** saray ve konaklarında, bilim adamları ve sanatçılar himaye edilmiştir. Bu sebeple **saray** ve **konaklar**, buldukları çevreyi **yemek kültürü, güzel konuşma, şiir** ve **musiki** gibi alanlarda etkilemiştir. **Kul sistemi** içerisinde yetişen ve **taşraya subaşı, sancak beyi** ve **beylerbeyi** olarak atanan devlet memurları da görevli olarak gittikleri yerlerde İstanbul'daki sarayın daha küçük çaptaki benzerini kurmuşlardır. Bu memurlar, Osmanlı kültürünün yaşatılmasında ve geniş bir coğrafyaya yayılmasında önemli rol oynamıştır.

Saray Halkı

İlk Osmanlı sarayı **Orhan Bey Dönemi**'nde **Bursa**'da (Bursa Bey Sarayı) inşa edilmiştir. Rumeli'ye geçildikten sonra başkent olan **Edirne**'de de yeni saraylar yapılmıştır. İstanbul'un Fethi'nden sonra **Fatih Sultan Mehmet** tarafından şehrin merkezine **"Eski Saray"** adı verilen saray inşa edilmiş fakat bir süre sonra yeni bir sarayın yapılmasına ihtiyaç duyulmuş, Marmara Denizi ile Haliç arasındaki tepede, tarihî yarımada olarak bilinen bölgede, **Topkapı Sarayı** yaptırılmıştır (1478). Osmanlı hükümdarları bu tarihten itibaren surlarla çevrili olan ve **"Sarayı Cedit"** (Yeni Saray) adıyla anılan bu sarayda yaşamıştır. Topkapı Sarayı, ilerleyen dönemlerde yapılan bazı ilavelerle genişletilmiştir.

SARAY

1. ERKEN DÖNEM

Bursa Bey Sarayı/Orhan Bey
Edirne Sarayı/I. Murat

2. KLASİK DÖNEM

Topkapı Sarayı/II. Mehmet

3. GEÇ DÖNEM - BATILILAŞMA

Yıldız/III. Selim
Dolmabahçe/Abdülmecit
Beylerbeyi/Abdülaziz
Çırağan/Abdülaziz

Topkapı Sarayı'nda, **eğitim dairesi olan "Enderun"**, **dış hizmet ile alakalı daire olan "Birun"** ve **padişahın ailesine mahsus "Harem"** adı verilen üç bölüm vardır. Sarayın oturum planı, saray törenleri, saray mekânları bu bölümlere göre düzenlenmiştir. Topkapı Sarayı; **Bâb-ı Hümâyün, Bâbüsselâm ve Bâbüssaâde** adlı üç ana kapı, dört avlu, Harem, Hasbahçe (Gülhane) ve diğer bahçelerden oluşur.

UYARI: Topkapı Sarayı, Osmanlı Devleti'nde sadece idarenin ve ordunun değil ekonomik, sosyal ve kültürel hayata dair birçok faaliyetin merkezi olmuştur.

Topkapı Sarayı'nın Bölümleri

Topkapı Sarayı'nın Bölümleri		
Birun (Dış Saray)	Enderun (İç Saray)	Harem

a) Birun

Farsça "**dışarı**" anlamına gelen Birun, **sarayın dış kısmını** oluşturmaktadır. **Bâbüssaâde** kapısından başlayan bu bölüme ek olarak Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde **arz odası** yaptırılmıştır.

Bayram tebrikleri, elçilerin kabulü, ayak divanı gibi **toplantı** ve **törenler** Birunda gerçekleştirilirdi.

Birunda yer alan görevliler, **devşirme sisteminden gelen** ve üst kademelere geçmemiş görevlilerden oluşmaktaydı. Ayrıca Birunda sarayın dış hizmetleriyle uğraşan, devşirme olma özelliği aranmayan ve sarayda kalma mecburiyeti olmayan görevliler de bulunmaktaydı. Kendi mesleğinde en üst kademeye gelen görevliler Birunda bir araya getirilirdi.

Birun görevlileri sarayın dışında, saraya yakın evlerde yaşardı. İstanbul'da evi ve ailesi olup her gün saraya hizmet için gelen Birun görevlilerinin atamaları sadrazam tarafından yapılmaktaydı.

Sarayın bu bölümünde "**Darphane Eminliği**" de yer almaktaydı.

b) Enderun

Farsça "**iç**" anlamına gelen Enderun, **iç saray** olarak da tanımlanır. **Devşirme sisteminden gelen** seçilmiş kişilerin hizmete alındığı **Enderun, eğitim ve sanat faaliyetlerinin yürütülmesinin yanı sıra padişahın günlük hayatının geçtiği** yerdir.

Enderunda devlet adamı yetiştiren bir **mektep** bulunurdu. Enderundaki mektepte (**Enderun Mektebi**) çeşitli alanlarda eğitim alan görevliler, devlette yönetici zümresine atanırdı. Sarayda yer alan bu mektepte verilen eğitimlerle devletin **seyfiye** ve **kalemiye** sınıfları için görevliler yetiştirilmiştir. Enderundan elli altı sadrazamın yetişmesi bu mektebin önemini göstermektedir. Enderun Mektebinden sadece idareci ve asker değil birçok tanınmış âlim, hattat, nakkaş ve sanatkâr da yetişmiştir.

UYARI: Enderun Mektebi, **II. Murat** tarafından kurulmuş ve **Fatih Sultan Mehmet** tarafından asıl nizam ve önemine kavuşmuştur. Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemlerinde bu kurumda yetişen devlet adamları devletin en üst düzey görevlerinde yer almış ve bu kademelerde etkili olmuşlardır. Devşirme sisteminden, Enderun'dan yetişenlere seyfiye ve kalemiye sınıfında görev verilirken, ilmiye sınıfında görev verilmemiştir. İlmiye sınıfını medreseliler oluşturmuştur.

Enderunda bulunan daireler **Has Oda, Büyük Oda, Küçük Oda, Seferli Koğuşu, Hazine Koğuşu** ve **Kiler Koğuşu** idi. Enderunda bu dairelerde görevli olan devşirmelerden başarılı olanlar bir üst odaya geçmekteydi. **Has Oda**, bu odalar içerisinde en yüksek dereceye sahip yönetim birimidir. Her **cülus töreninde** veya yedi yıllık dönemlerde Enderun görevlileri dış görevlere tayin edilirdi. Bu faaliyete "**çıkma**" adı veriliyordu.

c) Harem: Padişahın ailesiyle beraber özel hayatını sürdürdüğü bölümdür.

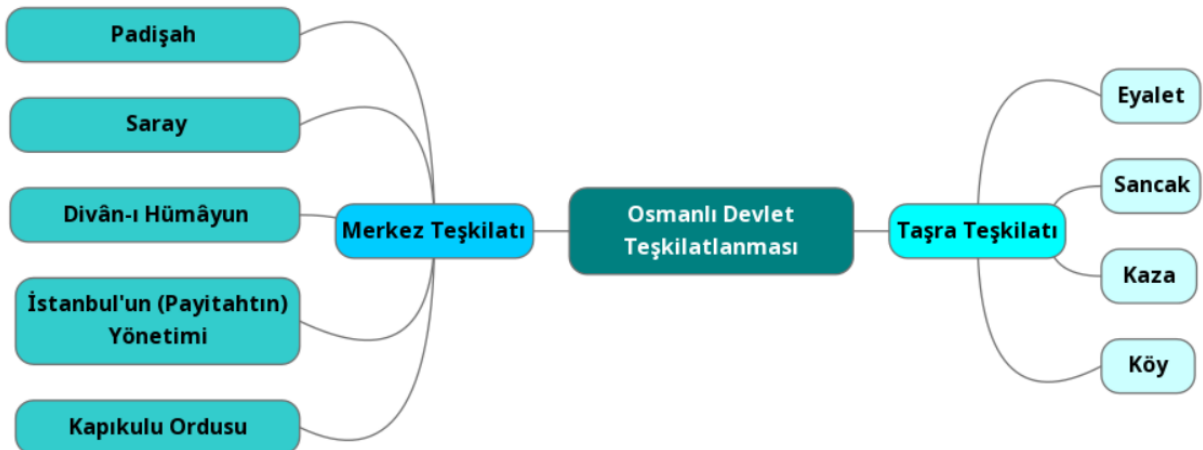
Kapı Halkı (Kapu Halkı)

Kapı halkı, Osmanlı Devleti'nde devletin yüksek makamı sivil ve resmî her türlü işlerinde hizmet gören insanları tanımlayan bir kavramdır. Türk İslam devletlerinde "**kapı**" kelimesi genellikle devleti ifade etmiştir. Bugün de kamu hizmetinde olmak "**devlet kapısında çalışmak**" anlamındadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda "**kapı halkı**" tabiri önde gelen bir kişinin hizmetindeki kimseleri nitelemekteydi. Zamanla bu ifade; **yeniceriler, doğrudan padişaha bağlı askerler** ve **hizmet bölüğündeki diğer askerleri** de içerisine almıştır. XVI. yüzyıl ortalarına kadar kullanılmaya devam eden bu tabir, bu yüzyılın sonlarında **kapı kulunu** da içerisine almıştır. XVII. yüzyılda "**kapı halkı**" ifadesinin anlamı **bütün saray halkını kapsayacak şekilde** genişlemiştir. XIX. yüzyıldan itibaren kapı halkı sistemi zayıflamaya başlamıştır. **Tanzimat Dönemi**'yle idari yapıda gerçekleşen ıslahatlarla bu sistem aşamalı bir şekilde kaldırılmıştır.

HATIRLA: İlk Türk İslam devletlerinden **Karahanlılar** saray için "**kapu**" kelimesini kullanmıştır.

Topkapı Sarayı: **Birun, Enderun** ve **Harem** olmak üzere üç bölümden oluşur. **Enderun**, yüksek dereceli devlet memurlarının yetiştirildiği bir okuldur (**Enderun Mektebi**). Devşirilen çocuklar, Saray'a alınır ve burada tahsil gördükten sonra kabiliyetlerine göre çeşitli devlet hizmetlerine tayin edilirdi. **Harem**'de tahsil ve terbiye gören kadınlar (**cariyeler**), Saray hizmetlerinde istihdam edilirdi. Topkapı Sarayı'nın **Birun** bölümünde yer alan **Kubbealtı dairesinde** toplanan **Divân-ı Hümâyun**, önemli devlet işlerinin görüşüldüğü ve karara bağlandığı yerdir.

Divân-ı Hümâyün

Saraya dâhil bir kurum olan Divân-ı Hümâyün, “**padişahın hükûmeti**” anlamına gelmektedir. Divân-ı Hümâyün, Osmanlı Devleti’nin kuruluş aşamasından itibaren devlet işlerinin görülmesinden birinci derecede sorumlu kurumdur. **Orhan Bey Dönemi**’nde kurulan divanda devletin **siyasi, idari, mali, hukuki** vb. işleri padişah adına görüşülür, onun adına kararlar alınır.

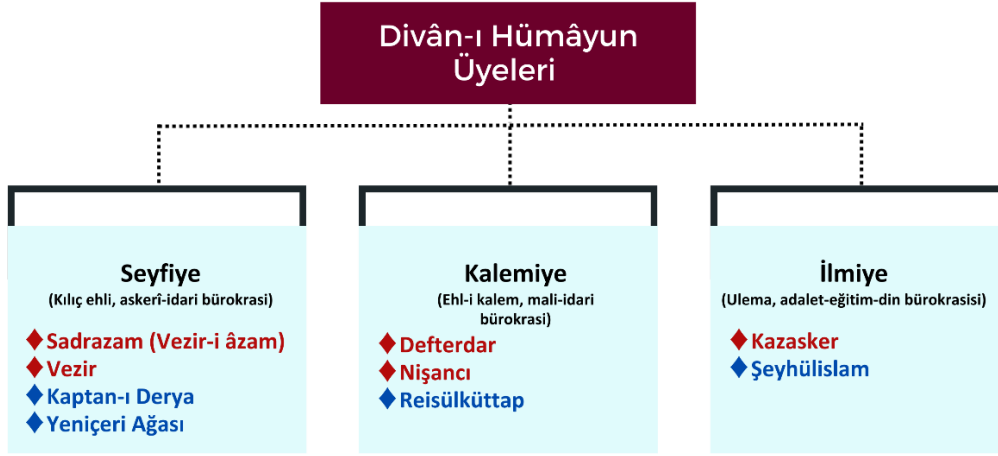
Devlet işlerinin divan kurularak yürütülmesi geleneği Osmanlılara İslam ve Türk İslam devletlerinden geçmiştir. Türkiye Selçuklularının divanı, Osmanlı Divân-ı Hümâyününü önemli ölçüde etkilemiştir.

Divân-ı Hümâyün toplantıları Topkapı Sarayı’nın **Birun** bölümünde bulunan **Kubbealtı** olarak adlandırılan dairede yapılırdı.

Fatih Sultan Mehmet tarafından yapılan düzenlemelerle Divân-ı Hümâyünün işlevi artırılmıştır. Fatih Sultan Mehmet Dönemi’ne kadar divana padişahlar başkanlık etmiştir. 1475’ten itibaren padişahın divana başkanlık etme geleneği kaldırılmış, başkanlık görevi sadrazama bırakılmıştır. Padişahlar divan toplantılarını kafes arkasından takip etmeye başlamıştır (**kafes arkasından izleme**).

1454 senesine kadar her gün yapılan divan toplantıları bu tarihten itibaren haftada dört gün yapılmıştır. Divan toplantıları, XVII. yüzyılda haftada iki güne daha sonraları da haftada bir güne düşürülmüştür. Osmanlı Devleti’nde dönemsel olarak farklı ve özel gündemlerle de divan toplantıları düzenlenmiştir.

Divân-ı Hümâyün Üyeleri

UYARI: Donanmadan sorumlu **kaptan-ı derya, reisülküttap, şeyhülislam** Divân-ı Hümâyün’un asli üyesi olmayıp XVI. yüzyıldan itibaren Divân-ı Hümâyün toplantılara alınmışlardır. **Yeniçeri ağası** ise **vezir** rütbesindeyse divân toplantılarına alınmıştır.

Vezir-i âzam (Sadrazam): Padişahın mutlak vekili olan ve padişah mührünü taşıyan devlet adamıdır. Vezir-i âzam, devletin iç ve dış siyasetinin yürütülmesinden, devlet politikalarının belirlenmesinden sorumluydu. Askerî ve siyasi konularda geniş yetkilere sahipti. Padişahın sefere gitmediği durumlarda “**serdâr-ı ekrem**” unvanıyla orduyu komuta ederdi.

Kubbealtı vezirleri: Vezir, padişahın sonra gelen yetkili kişidir. XV. yüzyıldan itibaren vezir sayısı arttığı için birinci vezire, **vezir-i âzam** (büyük vezir) denildi. Vezir-i âzamdaki diğer vezirlerin sayıları XVI. ve XVII. yüzyıllarda artmaya devam etmiştir. Divanın birer üyesi olan vezirlerin temel görevi vezir-i âzama yardımcı olmaktır. Vezir-i âzam sefere çıktığında ikinci vezir, onun vekili olur ve

kaymakam (**sadaret kaymakamı**) olarak İstanbul'da kalırdı. Vezirlere başkent dışında görev verildiğinde vezirler, geniş yetkileri olan "**serdar**" unvanıyla görevlerini yürütürlerdi.

Defterdar: Mali işlerden sorumlu olan görevlidir. Mali meseleler görüşülürken defterdarın görüşü esas alınırdı. Defterdara tuğra ile hüküm yazdırma ve hüküm gönderme yetkisi Fatih Kanunnamesi'yle verilmiştir. **Maliye bakanı** konumunda olan defterdarların sayısı zamanla üçe çıkarılmıştır.

Kazasker: Türk İslam devletlerindeki "**Kadıü'l-kuzât**" makamı olan bu kurumun Osmanlı Devleti'ndeki karşılığı kazaskerliktir. Devletin genişlemesiyle **Anadolu Kazaskerliğine** ilaveten 1480'de **Rumeli Kazaskerliği** kurulmuştur. Rumeli kazaskeri, Anadolu kazaskerinden önce geldiği için biraz daha ayrıcalıklı bir konumdaydı. **Divandaki adli ve hukuki meselelere kazaskerler bakardı.** Kazaskerin görevlerinden biri de **müderrislerin tayin ve azil işlerini** yürütmektir. Kazalardaki mahkemelerde çözümlenemeyen konular divana gönderilir ve burada karara bağlanırdı. Şeri ve örfi hukuka hâkim olmak, ihtisas sahibi ve tecrübeli olmak kazaskerlerde aranan en temel niteliklerdi. Daha öncesinde İstanbul kadılığı görevinde bulunmayanlar kazasker olamazdı. **Kadıların atanması ve denetlenmesi** gibi görevler kazaskerin görevleri arasında sayılırdı.

Nişancı: Divana ait **yazışmaları** yapmak, padişah fermanlarına **tuğra çekmek** ve **tahrir** (arazi kayıtları) işlerini yürütmekle görevli kişilere **nişancı** denir. Divandan çıkan kararların **ferman, berat, hüküm, name-i hümayun** vb. şekillere getirilmesi asıl görevleri arasında sayılırdı. Divan kararlarını **mühimme defterlerine** kaydederdi. Nişancı, XVI. yüzyıla gelindiğinde **örfi hukukun yüksek otoritelerinden biri** hâline gelmiştir.

Reisülküttap: Nişancıya bağlı olan reisülküttap, **divan kâtiplerinin** başı konumundaydı. Reisülküttabın **önemi XVI. yüzyıldan itibaren artmaya** başlamıştır. Divanın asli üyesi olmamakla birlikte divan toplantılarının bir düzen içerisinde yapılması, toplantılardan önce gerekli evrakların hazırlanması ve divanda alınan kararların uygulanması için gerekli işlemlerin yapılmasından sorumluydu.

Yeniçeri ağası: Yeniçeri Ocağının komutanı olan yeniçeri ağası, vezir-i âzama değil **doğrudan padişaha bağlı** bir görevlidir. Yeniçeri ağası arz günlerinde, protokolde vezir-i âzaman önünde padişahın huzuruna çıkma hakkına sahipti. Yeniçeri ağası, **devşirme sisteminin yürütülmesinden** sorumlu olan kişiydi. Vezir rütbesindeki yeniçeri ağası divanın asil üyelerindendir.

Şeyhülislam: **II. Murat Dönemi**'nde ilk kez oluşturulan şeyhülislamlık kurumu, Fatih Kanunnamesi'nde **ilmiye sınıfının başı** olarak kabul edilmiştir. Esas itibarıyla **başkent (payitaht) müftüsü** de sayılan şeyhülislamın görevi, Müslümanların şeri konularda veya dinle ilgili diğer mevzularda karşılaştığı meselelere çözüm bulmak ve dinî suallere cevap olarak İslam dininin görüşlerini açıklamaktır. Şeyhülislam, meseleler hakkındaki görüşünü yazılı olarak **fetvalarla** açıklardı. Divanın asil üyesi olmayan şeyhülislam, divanda alınan kararların dine uygunluğunu kontrol etmek için divana davet edilirdi.

UYARI: Fetva yetkisi şeyhülislama aittir. Padişahın fetva yetkisi yoktur.

TEK HANEDAN ANLAYIŞI VE GELENEKLER IŞIĞINDA DEVLET İDARECİSİ

Ülüş (Veraset) Sistemi: İslamiyet öncesi Türk devletlerinin yönetim anlayışında, devlet hanedanlığın ortak mülkiyetiydi. Bu anlayışın kaynağı ise **ülüş sisteminden** gelmekteydi. Türkçede "üleşmek" kökünden türetilen **ülüş**, "pay" anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nden önce kurulan Türk devletlerinde bu sistemden dolayı devlet, hanedan ailesinin ortak malı sayılmıştır. Bu anlayışın sonucunda çeşitli coğrafyalarda kurulan bazı Türk devletlerinde **taht kavgaları** çıkmış ve bu kavgalar sonucunda **devletlerin ömrü kısa olmuştur.**

Osmanlı Devleti'nin Verasetle İlgili Yaptığı Değişiklikler:

- **I. Murat (1362-1389): I. Murat** veraset anlayışına ilk değişikliği (verasete ilk sınırlandırmayı) getiren Osmanlı padişahıdır. **“Ülke hanedanın ortak malıdır.”** anlayışı yerine **“Ülke padişah ve oğullarınıdır.”** anlayışını getirmiştir. Ülke bütünlüğünü korumak, taht kavgalarını azaltmak için yapılan bu düzenleme tam olarak istenilen sonucu vermedi.
- **II. Mehmet (1451-1481): Fetret Devri'nde** yaşanan taht kavgaları, **Mustafa Çelebi İsyanı, Şehzade Orhan Olayı** gibi gelişmeler **Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde “Kardeş Katli”** uygulamasının **yasallaşmasına** neden oldu. **Fatih Kanunnamesi'nde** geçen bu düzenlemede devletin bekasının sağlanması ve taht kavgalarının önlenmesi hedeflendi.
- **I. Ahmet (1603-1617): I. Ahmet Dönemi'nde 1603'te** yapılan **“Ekber ve erşed”** düzenlemesiyle hanedanın en yaşlı erkek üyesinin tahta geçmesi kuralı getirildi. **Ekberiyat düzenlemesiyle** veraset **bir kurala** bağlandı ve taht mücadelelerinin önüne geçilmiş oldu.

Kanunnâme-i Âl-i Osman (Fatih Kanunnamesi)

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde hazırlanmış, Osmanlı Devleti'ne ait ilk yazılı kanunlardır. Bu kanuna dayanarak yapılan düzenlemelerle devlet merkezîyetçi bir yapıya kavuşturulmuştur. **“Teşkilat Kanunnamesi”** adıyla da anılan Fatih Kanunnamesi üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler devlet teşkilatı, resmî günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin makam ve mevki sıralarına göre kabul kaideleri ve bir kısım suçlarla ilgili düzenlemeleri içermektedir. **Fatih Sultan Mehmet'in merkezî otoritenin güçlenmesi amacıyla yaptığı düzenlemeler:**

- **Divân-ı Hümâyün Başkanlığının Vezir-i Âzama Devredilmesi (Kafes Arkasından İzleme)**
Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nden itibaren padişahlar, Divân-ı Hümâyuna (devleti yöneten kurula) başkanlık yapmaktan çekilmişlerdir. Padişahlar, Fatih'ten itibaren divan toplantılarını kafesle ayrılan bir bölümde oturarak takip etmişlerdir. Divana başkanlık etme görevini vezir-i âzama devretmişlerdir. Bu uygulamayla Divân-ı Hümâyün bir karar organı olmaktan daha çok bir **danışma kurulu** hâline dönüşmüştür.

UYARI: Divân-ı Hümâyün'da alınan kararların yürürlüğe girmesi için padişahın onayına sunulması Divân-ı Hümâyün'un padişahın **danışma organı** olduğunu gösterir.

- **Harem'den Evlenme Usulünün Getirilmesi**
Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde padişahların ve şehzadelerin Harem'den evlenme geleneği başlatılmış, bu gelenek daha sonraki padişahlar tarafından da uygulanmıştır. Harem'den evlenme geleneğinin başlatılmasındaki amaç, sonraki dönemlerde veraset sorunlarının yaşanmasına engel olmaktır. Şehzadelerin büyük ailelerin veya devlet erkânının kızlarıyla evlenmesi engellenerek evlilik bağı ile oluşacak akrabalıkların ve bazı odakların yönetimdeki siyasi etkinliği engellenmiştir. Bu uygulama ile devletin tek elden yönetilmesine tehdit oluşturabilecek bir durum ortadan kaldırılmıştır.
- **Padişaha Kardeşlerini Öldürme (Kardeş Katli) Yetkisinin Verilmesi**
Fetret Devri'nde (1402-1413) padişah çocukları arasında yaşanan taht mücadeleleri ve bu mücadeleleri fırsat bilen Bizans başta olmak üzere bazı devletlerin, Osmanlı'nın iç işlerine müdahale etmeye çalışması Fatih Sultan Mehmet'in, çıkardığı kanunname ile kardeş katlini yasallaştırmasının gerekçeleri olmuştur. Bu sayede devletin merkezî otoritesi sağlam bir yapıya kavuşmuştur.

Müsadere Sistemi

Müsadere, devlet tarafından bir malı koruma altına almak üzere ceza veya tedbir olarak o mala el konulmasıdır. Müsadere, kamu görevlilerinin haksız yollarla elde ettikleri gelir veya mülkün tamamına veya bir kısmına devletin el koymasını da ifade eder. El konulan mal, hazineye gelir olarak kaydedilirdi.

Müsadere sistemi, Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinde yalnız devlet malını zimmetine geçirenler ve isyancılar hakkında uygulanan bir ceza türüydü. Bu sistemin kalıcı hâle gelmesi, kurumsallaşması **Fatih Sultan Mehmet Dönemi'**nde olmuştur. Osmanlı tarihinde müsaderenin yaygın ve sistemli bir şekilde uygulanması, **Vezir-i Âzam Çandarlı Halil Paşa'**nın mal varlığının müsadere edilmesiyle başlamıştır. Bu dönemden başlayıp **1839 Tanzimat Fermanı'**nın ilanına kadar yaklaşık dört asır boyunca müsadere sistemi çeşitli şekillerde uygulanmıştır.

UYARI: Müsadere sistemi, kanuni sınırlamalarla kişisel mülk ve servetin veraset yoluyla ailelerin elinde toplanmasını engellemiştir. Böylece devşirmeler arasında aristokratik bir sınıf oluşmamıştır.

Lalanın Talebeleri: Osmanlı Şehzadeleri

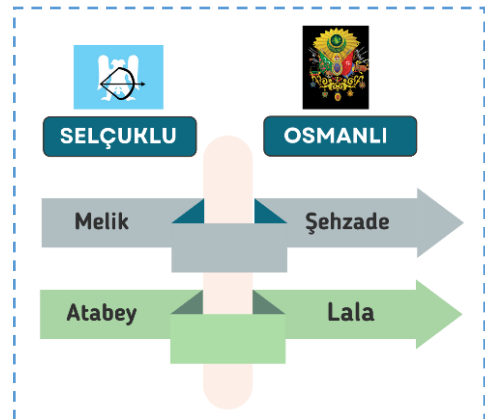
Saray geleneğine göre dört yaşına gelen şehzade ve sultanların (padişahın kızları) temel eğitime sarayda başlardı.

Bedibesmele Merasimi: Osmanlı toplumunda mektebe başlayacak çocuklar için yapılan “âmin alayı”na benzeyen, bütün devlet erkânının katıldığı “**bedibesmele merasimi**” yapılırdı. İlk ders bescmelenin öğretilmesiyle başlardı. Merasime, bedibesmele denilmesi de buradan gelmektedir. Şeyhülislamın davetlilerin huzurunda şehzadeye alfabeyi ilk defa okutmasından sonra yapılan dua ile merasim sona ererdi. Eğitimin ilk aşamaları okuma yazma, Kur'an-ı Kerim ve ilmihâl dersleridir.

Şehzadegân Mektebi: Şehzadelerin sancağa gönderilmeden önce sarayda eğitim aldıkları okuldur. Şehzadelere Kur'an-ı Kerim'i okuyup yazma eğitiminin yanında Arapça, Farsça dil eğitimi, tarih ve coğrafya bilimlerine yönelik eğitimler de veriliyordu. Dinî ve ilmî alanların dışında şehzadelere, istek ve yeteneklerine göre güreş, okçuluk, cirit, avcılık gibi ata sporları öğretilirdi. Ayrıca şehzadelere güzel yazı yazma sanatı, ok ve yay yapmak gibi zanaatlar da öğretiliyordu.

Sancağa Çıkma: İdari, siyasi ve askerî konuları uygulamalı bir şekilde öğrenmeleri için şehzadeler, büyük bir törenle kendileri için uygun görülen sancaklara, sancak beyi (bir nevi vali) olarak törenle gönderilmesidir. Yapılan törenlere ise “**şehzade alayı**” denirdi. Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin sancağa çıkma yaşı başlangıçta yedi veya sekizken bu yaş kademeli olarak yirmi bir yaşa kadar çıkmıştır. Şehzadelerin sancağa gönderilmesi sırasında kendisine eşlik eden tecrübeli devlet adamlarından seçilen hocalarına “**lala**” denirdi.

UYARI: Şehzadelerin sancağa çıkması uygulaması **Osman Bey'**le başlamıştır. Osman Bey, oğlu **Orhan Gazi'**ye Karacahisar sancakbeyliğini vermiş, Saltuk Alp'ı yanına “**lala**” tayin etmiştir.

Lala: Şehzadeler, "lala" adı verilen hocaları tarafından eğitilirdi. Lalalar, şehzadelerin yöneteceği sancağın beyi ile eşit statüdeydi

Lalanın belli başlı vazifeleri şunlardır:

- Şehzadelerin eğitim ve öğretimine nezaret etmek.
- Şehzadelerin siyasi meselelere hâkim olmasına yardımcı olmak.
- Şehzadenin divanına, vezir makamında başkanlık etmek.
- Şehzade adına serdar sıfatıyla ordunun başında sefere çıkmak.
- Gerekli konularda şehzade hakkında padişaha bilgi vermek.
- Şehzade sorumluluğundaki mali ve iktisadi işlerle ilgilenmek.

Şehzadelerin gönderildiği sancaklar, genellikle Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da topraklarına kattığı beyliklerin başkentleri arasından seçilirdi. Bunlara **Amasya, Kütahya, Trabzon, Konya, Manisa, Balıkesir, Antalya, Kefe** (Kırım) şehirleri örnek verilebilir. Şehzadelere ayrıca sancağa gönderilirken "teşrif" verilirdi.

XVI. yüzyıl sonlarına kadar şehzadeler, gittikleri sancaklarda başkentteki gibi Divân-ı Hümâyuna benzeyen şehzade divanlarını toplamışlardır. Bu divanlarda sancakla ilgili konular tartışılıp karara bağlanmıştır. Şehzadeler divan toplantılarına geldiklerinde yanlarında lalaları da bulunurdu.

Kafes Uygulamasına Geçilmesi: Şehzadelerin sancaklara çıkma geleneğinin son temsilcisi **Sultan III. Mehmet**'tir. III. Mehmet'in çocukları (I. Ahmet ve I. Mustafa) sancağa gönderilme yaşına ulaşamadıkları için sarayda kalmaya devam ettiler. **Sancağa çıkma usulünde yaşanan bu değişimle sancak idaresine gönderilen son şehzade III. Mehmet, kafesten tahta çıkan ilk şehzade ise I. Ahmet**'tir. Kafes usulü ile şehzadeler sarayda **inziva hayatı** yaşamaya başladılar. (Padişahların şehzadelik dönemlerinde "kafes" adı verilen ayrı bölümlerde dış dünyadan habersiz kalmaları devlet idaresi için vazgeçilmez mahiyetteki tecrübelerden de uzak kalmalarına neden olmuştur.)

UYARI: III. Mehmet Dönemi'nden itibaren şehzadelerin sancağa gönderilmesi geleneği kaldırılmıştır. Bundan sonra şehzadelerin sarayda yetiştirilmesi kuralı benimsenmiştir. "Kafes uygulaması" diye nitelendirilen bu durum tecrübesiz şehzadelerin tahta çıkmasına, dolayısıyla saray kadınları ve ağalarının devlet işlerine karışmasına (merkezi otoritenin bozulmasına) neden olmuştur.

KAVRAM BİLGİSİ

Nakkaş: Yapıların duvar ve tavanlarına süslemeler yapan usta, bezekçi.

Cülus: Hükümdarlık tahtına çıkma, tahta oturma.

Hattihümâyun: Osmanlı diplomasisinde padişahın kendi el yazısı ile yazılmış emirleri için kullanılan bir tabir.

Teşrif: Sancağa çıkan şehzadeye verilen eşyanın, şehzadenin maiyetindeki görevli memurların yapacağı işler ve alacakları maaşların yazılı olduğu defter.

BİR KARŞILAŞTIRMA: Divân-ı Hümâyun günümüzdeki **Bakanlar Kurulu, Anayasa Mahkemesi, Danıştay** ve **Yargıtay** kurumlarının görevlerini üstlenen **yürütme** ve **yüksek yargı** organıdır.